

ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА
У СВЕТЛУ АКТУЕЛНИХ ПРОБЛЕМА

Зборник научних радова

ISBN 978-86-82873-82-2

SERBIAN LANGUAGE INSTITUTE OF SASA

LEXICOGRAPHY AND LEXICOLOGY IN THE LIGHT OF CURRENT ISSUES

A collection of papers

Editorial board:

Stana Ristić, PhD, scientific advisor

Ivana Lazić Konjik, PhD, scientific advisor

Nenad Ivanović, PhD, senior research associate

BELGRADE

2021

ISBN 978-86-82873-82-2

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК САНУ

ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОЛОГИЈА
У СВЕТЛУ АКТУЕЛНИХ ПРОБЛЕМА

Зборник научних радова

Уредништво:

др Стана Ристић, научни саветник
др Ивана Лазић Коњик, научни саветник
др Ненад Ивановић, виши научни сарадник

БЕОГРАД
2021

Издавач:
Институт за српски језик САНУ

Рецензенти:
дописни члан Словеначке академије наука и уметности (САЗУ) Андреја Желе
проф. др Милош Ковачевић
др Снежана Петровић, научни саветник
др Људмила Ричкова, доцент

Секретар уредништва:
др Јована Јовановић

Технички уредници:
др Јелена Јанковић
др Јована Јовановић
др Слободан Новокмет
мср Маријана Ђукић

Коректура: аутори и технички уредници

Припрема за штампу:
Давор Палчић

Штампа:
Virograf comp d.o.o.
Атанасија Пуље 22, Београд

Тираж:
500

Издавање ове књиге финансијски је помогло Министарство просвете,
науке и технолошког развоја Републике Србије

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'373(082)
81'374(082)

ЛЕКСИКОГРАФИЈА и лексикологија у светлу актуелних проблема :
зборник научних радова / уредништво Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик,
Ненад Ивановић. – Београд : Институт за српски језик САНУ, 2021 (Београд
: Бирограф). – 1170 стр. ; 24 cm

На спор. насл. стр.: Lexicography and lexicology in the light of current
issues. – Радови на више језика. –

Тираж 500. – Напомене и библиографске референце уз текст. –
Библиографија уз сваки рад. – Summaries.

ISBN 978-86-82873-82-2

а) Лексикологија – Зборници б) Лексикографија – Зборници
COBISS.SR-ID 54671625

САДРЖАЈ

Предговор	11
-----------------	----

ПЛЕНАРНА ИЗЛАГАЊА

Jerzy BARTMIŃSKI, Czy można zbudować tezaurus etnolingwistyki? W jakim stopniu etnolingwistyka jako dyscyplina realizuje określony paradygmat naukowy?	17
Маргарита И. ЧЕРНЫШЕВА, Научные разработки Комиссии по лексикологии и лексикографии при Международном комитете славистов (МКС)	51
Стана С. РИСТИЋ, Речник САНУ и Београдска лексикографска школа	65

ДЕСКРИПТИВНА ЛЕКСИКОГРАФИЈА И ЛЕКСИКОГРАФСКИ МЕТАЈЕЗИК

Ивана В. ЛАЗИЋ КОЊИК, Стана С. РИСТИЋ, Ка отвореном речнику српског језика – проблем дефинисања лексичког значања	91
Рада Р. СТИЈОВИЋ, Цветана Ј. КРСТЕВ, Ранка М. СТАНКОВИЋ, Аутоматска екстракција дефиниција – допринос убрзању израде речника	113
Лариса Л. ШЕСТАКОВА, Анна С. КУЛЕВА, Проблемы стилистического описания лексики в современном толковом словаре русского языка	139
Цветелина ГЕОРГИЕВА, Атанаска АТАНАСОВА, Многотомният <i>Речник на българския език</i> в светлината на съвременните методи и подходи	155
Данко М. ШИПКА, Нормативни рјечнички квалификатори: истраживање случаја у Хрватској	175
Бојана С. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Парентезе у лексикографској дефиницији	191
Наташа С. ВУЛОВИЋ ЕМОНТС, Лексикографска кодификација и место обраде изрека и пословица у описним речницима савременог српског језика	205

Милица Љ. СТОЈАНОВИЋ, Еуфемизми и њихова обрада у савременим речницима српског језика	223
Ана М. ЈАЊУШЕВИЋ ОЛИВЕРИ, Ријечце и њихови описи у рјечницима српског језика	239
Наташа М. МИЛАНОВ, Творбене карактеристике изразито полисемантичних лексема у српском језику	253
Ружица С. ЛЕВУШКИНА, Термини из сфере хришћанске аскетике у <i>Речнику српскохрватског књижевног и народног језика САНУ</i> .	271
Јелена Т. АЈЦАНОВИЋ, Глаголи <i>веровајти, уверавајти/уверити</i> и <i>поверовајти</i> – синтаксичко-семантичка анализа и лексикографски аспект	289
Милан Д. ИВАНОВИЋ, Семантичка обиљежја као дефиниције фитонима у матичином једнотомнику и општим једнојезичницима уопште	313

Фразеологија и фразеолошки речници

Михаела Д. КУЗМОВА, Надежда С. КОСТОВА Фразеологизми с прагматична функција в българския език и тяхното лексикографско представяне	337
Гордана Р. ШТРБАЦ, Нови тип фразеолошког речника српског језика	353

ИСТОРИОГРАФИЈА

Историјска лексикографија и лексикологија

Ненад Б. ИВАНОВИЋ, Лексикографски погледи Владана Арсенијевића (1848–1900) и њихов утицај на рађање савремене српске описне лексикографије	373
Мария О. НОВАК, Яна А. ПЕНЬКОВА, Электронный словарь полонизмов в русском языке xiv–xvii вв.: функции историко-культурных комментариев	393
Софья И. ИОРДАНИДИ, перспективы создания историко-словообразовательного словаря русских морфем в контексте исторической лексикологии и лексикографии	409
Исидора Г. БЕЛАКОВИЋ, Александар М. МИЛАНОВИЋ, Речник скраћеница у славеносрпском језику (значај, концепција, лексикографска обрада)	423

Ана З. МАЦАНОВИЋ, Лексикографска обрада вишечланих лексичких јединица у <i>Речнику славеносрпског језика</i>	441
Ирина А. МАЛИШЕВА, Александар И. СОКОЛОВ, Израда „Речника руског језика 18. века“ у данашње време	461
Ирена Р. ЦВЕТКОВИЋ ТЕОФИЛОВИЋ, Оглед термилошког речника из области историје српског књижевног језика XVIII и прве половине XIX века	477
Снежана П. ВУЧКОВИЋ, Хапакси старословенских канонских споменика: проблеми и методи истраживања	493
<u>Александр К. ШАПОШНИКОВ</u> , Проблемы церковнославянской лексикографии и лексикологии. Языковое родство церковнославянского искусственного идиолекта и дискурса церковной проповеди	517

Етимолошки речници

Ilona JANYŠKOVÁ, Úskalí tvorby etymologického slovníku	533
Марија Д. ВУЧКОВИЋ, О корисницима етимолошких речника и етимолошким речницима с корисничког аспекта	545

Дијалектологија и дијалекатски речници

Миодраг ЈОВАНОВИЋ, Један општи поглед на (лексичке) романизме у Црној Гори	561
Тања З. МИЛОСАВЉЕВИЋ, Дијалекатски речници као извор за лингвокултуролошка испитивања народних говора	577
Татјана Г. ТРАЈКОВИЋ, Топономастичка истраживања на подручју призренско-тимочких говора и перспектива израде јединственог речника	593
Драгана РАДОВАНОВИЋ, Прилог историји значења и географском распореду лексичког пара <i>дом – кућа</i>	611
Мирјана С. ПЕТРОВИЋ-САВИЋ, О будућем етнодијалекатском речнику из обичаја животног циклуса у Рађевини	629

НЕОГРАФИЈА И НОВЕ ПОЈАВЕ У ЛЕКСИЧКОМ СИСТЕМУ

Твртко Т. ПРЋИЋ, Значај научног бављења неологизмима у српском језику: лексиколошки и лексикографски аспекти	643
--	-----

Domen KRIVINA, <i>Sprotni slovar slovenskega jezika, COVID-19 in z njim povezano (novejše) besedje</i>	669
Весна Н. ЂОРЂЕВИЋ, Марина М. НИКОЛИЋ, <i>Речник нових речи у контексту савремене српске неографије</i>	681
Диана Г. БЛАГОЕВА, Сия Б. КОЛКОВСКА, <i>Лексикографско описание на новата лексика в българския език</i>	697
Милан С. АЏАНОВИЋ, Страхиња Р. СТЕПАНОВ, Јасмина Н. ДРАЖИЋ, <i>Српски речник новијих англицизама – недоумице, питања и примењена конструкцијска решења</i>	711
Горан Б. МИЛАШИН, <i>Индивидуализми у језику Твитера</i>	725

ЛИНГВОКУЛТУРОЛОГИЈА И КОНЦЕПТОЛОГИЈА

Когнитивна лексикографија

Stanisława NIEBRZEGOWSKA-BARTMIŃSKA, <i>Elementy „językowe” i „przyjęzykowe” w definicji leksykograficznej</i>	745
Рајна М. ДРАГИЋЕВИЋ, <i>Ка концептуалном речнику појмовних метафора</i>	761
Зоя Ю. ПЕТРОВА, Наталија А. РЕБЕЦКАЈА, Наталья А. ФАТЕЕВА, <i>Интерактивный словарь компаративных тропов русской литературы: возможности использования в филологических исследованиях</i>	785
Драгана Д. ВЕЉКОВИЋ СТАНКОВИЋ, <i>Хуморна слика човека у лексици шаливог значења у српском језику</i>	803
Сања Д. МИКЕТИЋ СУБОТИЋ, Бранислава М. ДИЛПАРИЋ, <i>Жена у примерима употребе лексема у речницима српског језика матице српске</i>	827
Радослава М. ТРНАВАЦ, <i>О улози природног семантичког метајезика у дефинисању значења културолошких концепата мерак (срп.), кайф (рус.) (задовољство) и инаџи (срп.)</i>	845

Асоцијативна лексикографија

Драган Р. ЈАНКОВИЋ, Милена М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ, <i>Развојни асоцијативни речник српског језика: анализа заступљености синтагматских и парадигматских асоцијата</i>	863
--	-----

Милена М. ЈАКИЋ ШИМШИЋ, Нада С. ШЕВА, Методолошки аспекти израде асоцијативног речника придевских антонима и супротности српског језика	885
Маја М. МАЂАРЕВ, Dragan R. ЈАНКОВИЋ, Analiza povezanosti konotativnog značenja reči i konotativnog značenja njihovih asocijativnih polja	907

СПЕЦИЈАЛНИ РЕЧНИЦИ

Граматички речници

Данило С. АЛЕКСИЋ, Ка српском речнику аниматности	925
Јелена Љ. ВУЈИЋ, Вишечлане лексичке јединице у енглеском и српском језику као место сусрета синтаксе и морфологије	945
Наташа Б. КИШ, Рекцијски речник придева	969
Мирјана С. ГОЧАНИН, О могућем спектру информација у једном типу специјалног речника српског језика	985

Семантички речници

Јована Б. ЈОВАНОВИЋ, Ка речнику пејоратива у сфери <i>човек</i> у контексту обраде овог типа лексике у описним речницима српског језика	1009
Сања М. КРИМЕР ГАБОРОВИЋ, Теоријски, методолошки и практични аспекти састављања енглеско-српског речника назива за боје	1033

Терминолошка лексикографија

Mira M. MILIĆ, Olga V. PANIĆ KAVGIĆ, Aleksandra Š. KARDOŠ, <i>Novi englesko-srpski rečnik sportskih termina: problemi i rešenja</i> .	1063
Ксенија КОНЧАРЕВИЋ, Лингвокултуролошки аспекти терминографије (на примеру теолошког речника)	1081
Јелена Д. ЈАНКОВИЋ, Миколошка лексика српског језика – од лингвистичког истраживања до речника	1097

Школска лексикографија

Andrej PERDIH, Učenje o slovarjih v šoli: Portal Franček kot most med splošno in pedagoško leksikografijo	1119
---	------

Александра М. МАРКОВИЋ, О речницима за стране ученике
као посебном лексикографском типу 1133

Речници писаца

Тања Ј. ТАНАСКОВИЋ, Лексика писца и проблеми израде речника
писца на примеру књижевности на дијалекту Драгослава
Михаиловића 1153

Школска лексикографија

ISBN 978-86-82873-82-2, – (2021), стр. 1133–1151

UDK: 81'374

81'243

COBISS.SR-ID: 54895369

Александра М. МАРКОВИЋ
Институт за српски језик САНУ
aleksandra.markovic@isj.sanu.ac.rs

О РЕЧНИЦИМА ЗА СТРАНЕ УЧЕНИКЕ КАО ПОСЕБНОМ ЛЕКСИКОГРАФСКОМ ТИПУ*

У раду се говори о типу једнојезичних речника намењених онима који неки језик уче као страни. У појединим светским лексикографијама тај тип издвојио се у посебну категорију, с мање или више устаљеним називом. Разматра се терминологија која за дати тип речника није уједначена у српском, али ни у другим језицима, и проблематизује питање термилошког решења за српски језик. Указује се на основне особине овог речничког жанра и на потребу за израдом штапаног и електронског речника српског језика за стране ученике.

Кључне речи: речници за стране ученике, једнојезична лексикографија, металексикографија, српски као страни језик.

1. Уводне напомене

Предмет нашег рада су речници намењени онима који неки језик уче као страни, посматрани као посебан лексикографски тип. Пажњу ћемо усмерити на једнојезичне речнике овог типа, остављајући билингвалне по страни.

Први једнојезични речници намењени онима који неки језик уче као страни појављују се у двадесетом веку. Тако неки аутори појаву овог лексикографског жанра везују за тридесете и четрдесете године двадесетог века, као на пример Е. Кауви (британски лексикограф посвећен изради

* Овај рад финансирало је Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије према Уговору број 451-03-68/2021-14/200174, који је склопљен са Институтом за српски језик САНУ.

речника овог типа). Пионирима овог речничког жанра Кауви назива Ве-ста, Палмера и Хорнбија, три професора енглеског језика који су радили ван енглеског говорног подручја и били надахнути потребама оних који енглески језик уче као страни (Cowie 2000).¹ Реч је, дакле, о речницима чији једини циљ није да олакшају разумевање непознате лексике већ и изражавање на страном језику. Апресјан, међутим, наводи другачији податак – да се први речник намењен енкодирању појавио много раније, 1910. године у Лајпцигу, али да је у светској лексикографији остао мало познат² (Апресјан 2010: 19).

Како истиче Богардс, једнојезични речник за стране ученике већ самим својим називом имплицитно одређује и кориснике – оне који тај језик уче, али већ довољно познају лексику, граматику, као и начин коришћења речника (Vogaards 1996: 278). Овај аутор указује и на то да типичне ситуације у којима се речник, као приручник који није примаран у учењу језика, користи јесу читање или писање, готово никад усмена комуникација.

У српској лексикографији још увек не постоји речник општег типа намењен искључиво онима који српски језик уче као страни. Поменућемо речнике у чијим се предговорима истиче да би се могли користити и као приручници у настави српског као страног језика. Као први ове врсте могао би се издвојити *Школски речник сјандардног српскохрватског/хрватскосрпског језика* М. Јоцић и В. Васић. Он садржи око 25.000 речи³ и намењен је деци основношколског узраста којој је српскохрватски матерњи, али и за учење српског као страног језика (1988: V, у предговору). Овај речник, нажалост, остао је незавршен (објављена су два тома, књига прва А–Љ, 1988, и друга М–По, 1989).

Као приручник који се може употребити у сврху учења српског као страног језика издвајамо и рекцијски приручник – *Речник глагола са грамаћичким и лексичким дојунама* (аутора В. Петровић и К. Дудића). И сами аутори истичу и ову његову намену (Петровић 1987: 166; Петровић и Дудић 1989, Предговор). Речник садржи око 780 глаголских одред-

¹ Кауви издваја следеће речнике као прве једнојезичне речнике намењене страним ученицима: West, M. P., J. G. Endicott. *The New method English Dictionary*. London: Longmans, Green, 1935; Palmer, H. E. *A Grammar of English Words*. London: Longmans, Green, 1938; Hornby, A. S. et al., *Idiomatic and Syntactic English Dictionary*. Tokyo: Kaitakusha, 1942 (Кауви 2000).

² То је речник који је написао A. Reum, *Petit dictionnaire de style a l'usage des Allemands*. Leipzig: J. J. Weber, 1911.

³ Како ауторке кажу, од тога 10.000 чине одреднице, а 15.000 пододреднице, при чему пододредницама називају речи које су с одредницама значењски и облички повезане; тако је уз одредницу *бол* наведено више пододредница (*болан*, *болно*, *болећи*/*бољећи*, *боловаћи*, *болест* и др.). Јасно је да би се овако издвојене пододреднице могле слободно сматрати и одредницама.

ница, изабраних на основу утврђеног лексичког минимума за успешно савладавање српскохрватског језика⁴ (1989, Предговор).

У предговору једнотомног *Речника српскога језика* Матице српске пише да је намењен и онима који уче и проучавају српски језик (Николић 2007: 7, Предговор).

Уз то, као врло важан речник посебног типа издваја се речник *Научимо српски 1 и 2 – Речник глагола* Б. Бабић (2011). Предајући српски као страни/други језик, ауторка је, како сама каже, увидела потребу за приручником овог типа у настави будући да највише проблема и тешкоћа ученици имају с глаголским облицима и глаголским допунама (2011: 7). Циљ речника је, према речима ауторке, да олакша учење и усвајање глагола у српском језику и у другим сегментима осим у морфолошком – семантичком, синтаксичком, идиоматском. Речником су обухваћене 1122 глаголске лексеме (број сублексема је 1594) (Бабић 2019: 35).

Осим њега, постоји и *Речник глагола: Конјугацијски речник глагола српскога језика* С. Марјановића и Н. Радосављевића (2019). Према речима аутора, намењен је онима који српски језик уче као страни, други, нематерњи, наследни или језик средине, наставницима и лекторима (али и изворним говорницима када треба да реше неке дилеме у вези са образовањем неког глаголског облика) (2019: 3). Мотивација за израду оваквог речника слична је као и она коју износи Б. Бабић – конјугација задаје највише проблема при овладавању српским као страним језиком (граматике немају простора да дају читаве парадигме, већ то чине наводећи глаголске врсте). Сами аутори истичу да овакав речник не даје податке важне за употребу глагола у контексту (2019: 6). Речник је добро осмишљен за неизворне говорнике и кад је у питању производња текста и његово разумевање (што се овог другог тиче, наводи се пример глагола *ковати*, који се у презенту јавља са другачијом осномом, *куј-*, и која је наведена у абecedном регистру и упућена на одредницу *ковати*). Овај речник садржи 16.000 глагола српског језика (2019: 7).

Новијег датума су књиге настале на основу магистарских и докторских радова: минимални једнојезични речник српског као страног Јасмине Дражић, објављен у књизи *Минималне лексичке и граматичке структуре у српском као страном језику* 2008. године; затим књига Весне Крајишник *Лексички приступи српском као страном језику* из 2016. Свакако значајна као основа за израду неког будућег речника српског језика за странце јесте и докторска дисертација Небојше Маринковића

⁴ Пројекти покренути седамдесетих година двадесетог века под покровитељством Савета Европе имали су за циљ олакшавање учења страних језика и с тим у вези израду такозваних прагова знања, а то су „uređeni minimumi jezičke kompetencije koje treba da posедује govornik da bi ostvario komunikaciju na stranom jeziku u okviru svojih potreba“ (Дражић 2008: 7).

Грамајички минимум српског као страног језика, одбрањена 2016. године на Филолошком факултету у Београду.

1.1. Терминологија

У српском језику не постоји устаљен посебан термин за тип речника намењених онима који наш језик уче као страни. Са изузетком термина *минимални речник*, који више говори о обиму него о намени, обично се овај тип уклапа у школске речнике, на основу тога што једна од могућих функција школских речника јесте и та да се могу користити у учењу српског као страног језика. Међутим, наше је мишљење да је термин *школски речник* превише широк – сваки речник који се користи у наставне сврхе може се тако назвати (па и речник који није намењен учењу језика).

М. Дешић је писао о школским речницима српскохрватског језика, истичући да би у најширем смислу школски речник био „сваки рјечник који се може искористити у настави језика (матерњег и страног)“ (1987: 160), док би у школске речнике у ужем смислу спадали речници српскохрватског за оне којима тај језик није матерњи, али примећује да је таквих речника веома мало (1987: 161).

Ђ. Оташевић је испитивао школске речнике српског језика у још ширем смислу, дакле не само лингвистичке (Оташевић 2016). Он примећује да термину *школски речник* одговарају два термина у руском, *школный словарь* и *учебный словарь* (2016: 290),⁵ а у енглеском – *school dictionary* и *learners' dictionary*. Наше је мишљење да је термин *школски речник* много шири и да је сувише поједностављено рећи да су наведени термини еквиваленти.

Слично нашем је и запажање данског лингвисте С. Тарпа, који каже да је *школски речник* осмишљен за употребу у школи. Што се садржаја таквих речника тиче, они могу бити везани за било коју дисциплину.

Тарп указује на појмовно-терминолошку неуједначеност која влада у педагошкој лексикографији у енглеском језику, али и у свету. Примећује да се термини *педагошка лексикографија* / *педагошки речници*, *школски речници* и *речници за ученике* (*learners' dictionaries*) користе у много различитих значења, како код појединих аутора тако и у разним земљама. Он истиче да се не може очекивати од издавачких кућа да користе прецизну терминологију, али да се то мора очекивати од теоријске лексикографије и да је неопходно установити референтну типологију

⁵ У руском језику у новијој употреби је и термин *активни речник*, као речник намењен говорењу, одн. писању. Под руководством руског лингвисте Ј. Апријсјана у току је израда *Активног речника руског језика* (прва два тома изашла су из штампе 2014. године, 3. том (Д–З) 2017). Наш приказ прва два тома овог речника објављен је у *Јужнословенском филологу* (Марковић 2018).

(Тарп 2011: 219). Научна класификација речника мора да се прави на основу циљева и функција одређених речника (2011: 227). Овај аутор предлаже да се термини предефинишу, уз уважавање постојећих дефиниција у теоријској литератури, као и постојећих речника.

По Тарповом мишљењу, термин *школски речник* треба посматрати као хипоним термина *речник за ученике* и *педагошки речник* (Тарп 2011: 226). Термин *речник за ученике* (*learners' dictionary*) треба резервисати за речнике осмишљене за оне који уче у ужем смислу, који похађају студије или неки курс (2011: 223), док би *педагошки речник* био онај који је посебно осмишљен да помогне онима који уче језик (било матерњи или страни), као и неку научну или практичну дисциплину (2011: 221), а педагошка лексикографија грана лексикографије која се бави теоријом и израдом педагошких речника (2011: 222).

Проблем с класификацијом коју Тарп предлаже видимо у томе што је у англосаксонској лексикографији термин *learners' dictionary* толико уобичајен за речнике страног језика да би се нова класификација тешко могла применити. С друге стране, у нашој литератури термин *педагошки речник*, односно *педагошка лексикографија* не повезује се с типом речника о којима говоримо.

Термин *педагошки речник* срели смо у употреби једино код Т. Прћића, и то само на једном месту (2016: 91). Овај аутор термин *learners' dictionary* понекад преводи термином *речник за ученике и сџуденије сџранце* (2016: 99), понекад *сџуденијски речник* (2018: 46, 134 и даље). Сличну терминологију користи и Б. Бабић, називајући речнике овог типа *ученички речник* (2019: 34, 55), што би био директан превод термина *learners' dictionary*.

Најтачнији термин био би *речник за ученике и сџуденије сџранце*, али је проблем у његовој дужини. Ми ћемо у наставку рада користити описни термин *речник за сџране ученике*, са идејом да ће овај рад бити позив другим лексикографима да дају предлоге у вези с терминологијом.

2. Еволуција речника за ученике као посебног жанра

Речници су приручници који морају бити прилагођени потребама својих корисника. Потребе за речником оних који уче страни језик значајно се разликују од потреба изворних говорника – они нису заинтересовани само за значење одређене лексичке јединице већ и за њене комбинаторне особине (синтаксичке конструкције у које улази, њене коллате, типичне контексте у којима се јавља, селекционе рестрикције). То не значи да и у речницима матерњег језика није важно указати на комбинаторне особине речи, већ да су информације овог типа посебно важне (било експлицитне, било имплицитне) како би се омогућило флуентно

изражавање на страном језику. Када се имају на уму специфичне потребе корисника речника овог типа, јасно је да и принципи израде, избора информација које ће се у њима наћи и начина њиховог представљања морају бити пажљиво осмишљени.

2.1. Основне карактеристике речника за стране ученике

У англосаксонској металексикографији указује се на карактеристике овог речничког жанра. Хојбергер као најважније издваја ограничен вокабулар, поједностављен језик дефиниција, детаљна упутства о граматици и употреби, затим велики број примера и колокација, што повећава корисност речника за енкодирање (Heuberger 2016: 25). У наставку рада укратко ћемо се осврнути на ове и неке додатне карактеристике речника за стране ученике.⁶

2.1.1. Ограничавање вокабулара

Неки металексикографи мисле да је ограничавање вокабулара кључно за стварање речника за ученике. Како Рандел истиче, оно има два аспекта. С једне стране, речник треба да покрије само *изабрани њодскуј лексикона* (избегавају се ретке речи и термини). Бира се фреквентнија лексика и тај део лексикона обрађује се детаљније. С друге стране, *ограничава се и језик дефиниција* (Rundell 2008: 222).

Према Каувијевим речима, идеја ограничавања, одн. контроле вокабулара потиче од Х. Палмера, који је желео да олакша учење страног језика посебним истицањем релативно малог броја речи које носе основни терет свакодневне комуникације (Cowie 2000: 2). По себи се разуме да је ограничавање вокабулара много комплексније него просто навођење речи алфабетским редом. Избор речи које ће се појавити као одреднице зависи од њихове фреквенције (јасно је да је важније научити високофреквентне речи него оне које се ретко користе), затим од припадности централном делу лексикона, која иде заједно с фреквенцијом.⁷

Апресјан у уводу *Активност речника руског језика* каже да велики вокабулар није потребан за такав тип речника (онај који се у првом реду користи за продукцију) будући да активан речнички фонд образованог

⁶ Е. Кауви истиче да су оснивачи овог типа речника, које смо поменули у т. 1 овог рада, устаљеним особинама речника енглеског као матерњег језика додали скуп елемената инспирисаних потребама страних ученика (Cowie 2000: 2). Сва иновативна обележја новог типа речника потекла су из тог извора и временом стекла статус конвенција које су једнојезичним речницима намењеним учењу језика дале јединствен лексикографски карактер (2000: 5).

⁷ Д. Гортан-Премк нам је скренула пажњу да треба водити рачуна о томе да у речницима за ученике не би смело да се догоди оно што се дешава у неким фреквенцијским речницима – да се у списку одредница јаве деривати, а да се носиоци деривационог гнезда, ако су мање фреквентни, не појаве као одреднице (приватна комуникација).

говорника руског обухвата 8.000–10.000 речи (Апресјан 2014: 6). Он сматра да је за активан речник важно пружити обиље информација о мањем броју речи које ће се јавити као одреднице.

С друге стране, као што смо поменули, сматра се да је важно ограничити вокабулар и у језику дефиниција.⁸ Истраживања у металексикографији показала су, између осталог, да ограничавање језика дефиниција има своје добре и лоше стране: ограничен вокабулар некад доводи до преобимних и мање природних дефиниција, јер се морају избегавати речи које нису на листи (Neuberg 2016: 30).⁹ За језик дефиниција обично се бирају најфреквентније лексеме, а оне су често и високополисемичне, па остаје упитно колико такав избор лексике олакшава разумевање одредница (Хартман 1989: 184).¹⁰ Други принцип за избор речи за језик дефиниција јесте њихова припадност основном лексичком фонду (о лексиси тог типа в. Драгићевић 2007: 122, 130).¹¹

Према подацима које наводи Богардс, речници за ученике обично наводе листу од око 2.000–4.000 речи дозвољених у дефиницијама (међутим, разлика у броју речи које се дозвољавају није увек јасна – у неким речницима се више изведеница једне основне речи посматра као једна реч с листе; на пример, сви деривати енглеске именице *care* (*careless*, *careful*, *carefully* и др.) (Bogaards 1996: 290).

2.1.1.1. Језик дефиниција

Еткинсова и Рандел примећују да су питања о значењу речи и о томе како их треба дефинисати довела до многих теоријских разматрања, али да је ипак мало писано о односу између дефиниција и потреба и вештина оних којима су оне намењене, иако је то кључно када су у питању речници за ученике (Atkins & Rundell 2008: 407). Дефиниције, као и примери, што ћемо касније поменути, имају двојаку функцију, у декодирању и енкодирању, и по себи се разуме да је ова друга функција захтевнија.

Рандел подсећа на то да је метајезик традиционалних дефиниција прилично апстрактан конструкт и да је можда и највеће искушење речника за ученике учинити тај језик лакше разумљивим и приступачнијим

⁸ Кауви наводи податак да су у првом једнојезичном речнику за странце, објављеном 1935. године (*The New Method English Dictionary*, чији су аутори били М. Вест и Ј. Ендикот), дефиниције биле засноване на минималном вокабулару.

⁹ Слично томе, у српској описној лексикографији важи правило да се у дефиницији не смеју употребити речи које нису обрађене у речнику.

¹⁰ Д. Гортан-Премк сматра да се у дефиницијама речи користе у основним значењима и да поменуто питање није посебно релевантно (приватна комуникација). Сматрамо да је свакако занимљиво и да би се могло посебно размотрити за српски језик.

¹¹ Богардс примећује да комбинација ова два критеријума, фреквентности лексике и њене припадности основном лексичком фонду, може да да збуњујуће резултате, јер може имплицирати да ученици већ знају оно што тек треба да науче (Bogaards 1996: 289).

– отуда тежња да се у новијим речницима тог типа тежи таквом језику дефиниција који је приближан нормалном немаркираном дискурсу (Rundell 2008: 237). Традиционалне дефиниције прављене су тако да буду довољно широке и апстрактне како би могле да се односе на сваку појаву речи у одређеном значењу, али су такве дефиниције неминовно и непрецизне. У савременим речницима за ученике настоји се да се дефиниције прецизирају тако да се пажња усмери на типичне контексте – указује се на то ко/шта су типични аргументи одређеног предиката (на пример, енглески глагол *conduct* има као типичне објекте именице *експеримент*, *анкеју*, *испитуивање*) или се дефиниција формулише са глаголом у форми трпног придева, ако се у таквој конструкцији глаголска сублексема најчешће јавља; настоји се да дефиниције пруже што је могуће више информација о лексичком, синтаксичком и контекстуалном окружењу речи која се дефинише (2008: 237). Рандел закључује да акценат није више на формулисању дефиниција које ће бити довољно широке да обухвате баш свако појављивање неке сублексема, већ на томе да се опише оно што је типично, а то типично је уочљиво на основу прегледа корпуса. Отуда је важно постићи деликатну равнотежу, јер дефиниција која настоји да обухвати типичне контексте лако може да постане пресука (2008: 238).

Богардс каже да је основни критеријум за процену квалитета дефиниција у речнику за стране ученике употреба познатих речи за објашњавање непознатих, али да тај критеријум није и једини. Важни су и прецизност дефиниција и начин дефинисања. Иако се у многим речницима и даље примењују традиционални принципи (дефинисање синтагмама у којима се именице замењују именицама, глаголи глаголима), има и речника у којима се дефиниције наводе у форми целих реченица, што је корисније за енкодирање него за декодирање (јер корисник добија увид у то како се реч користи још на основу дефиниције) (1996: 292).¹²

Дефиниције у форми пуних реченица налазимо у *Школском речнику* М. Јоцић и В. Васић, нпр.: „Glagolom **čekati** se označava da se ko nalazi na nekom mestu sve dok neko ne dođe ili dok se nešto ne dogodi.“ Сличан (не исти) принцип дефинисања налази се и у речнику глагола Б. Бабић (2011). На пример, глагол *изгорети* дефинисан је (у једном значењу, када се односи на излагање коже сунцу): „ako si izgoreo na suncu, tvoja koža je postala crvena i boli te zato što si dugo bio na suncu“, док је глагол *падаати* дефинисан: „kad pada kiša ili sneg, spušta se s neba na zemlju“.

¹² Дефиниције у форми пуне реченице помиње и Рандел, наводећи пример: *If an illness lays someone up, it causes them to stay in bed* и истичући да дефиниције овог типа уједно информишу читаоца и о селекционим рестрикцијама, у овом случају о типичном субјекту глагола (Rundell 2008: 237). Осим типичних субјеката, могу се, наравно, навести и други типични аргументи.

2.1.2. Граматичке и синтаксичке информације

Пружање детаљних граматичких и синтаксичких информација у речницима за ученике је важно јер такви приручници имају за циљ не само да пруже информацију о значењу лексичких јединица већ и да олакшају формулисање реченица на страном језику. Рандел примећује да основни задатак остаје анализа значења, али да се у овом типу речника посебна пажња поклања комбинаторним особинама речи – типовима допуна, колокационим и контекстуалним склоностима, фразеологији (2008: 226). Богардс примећује да корисник, када пронађе реч (прецизније, сублексема) коју жели да употреби, треба да зна и како да је употреби правилно (Bogaards 1996: 304). Овај аутор указује на различите начине на које се у енглеским речницима обележава, на пример, (ин)транзитивност глаголских сублексема. Неки речници стављају само симбол [Т], неки уз тај симбол констатују најпре обавезност објекатске допуне (*obj*), а неки прелазност обележавају кодом (Vn), којим се означава да се уз глагол јавља именичка допуна (1996: 304).¹³

Како видимо на основу наведених примера, граматичке информације често се дају у виду кодова, ради уштеде простора. Током година у енглеској педагошкој лексикографији развијани су различити системи граматичких кодова и били су предложени различити облици њихове презентације како би се релевантна информација пружила у јаснијем облику и како би сложена граматичка обележја била што транспарентнија.

На пример, Б. Бабић у речнику глагола прелазност обележава експлицитно – наводећи ознаку *itr* за транзитивне глаголе (за оне који немају експлицитну објекатску допуну ознака је *itr**), односно *initr* за непрелазне (2011: 27–29), с тим што истиче да се и род и рекција глагола виде и из дефиниција (дакле и имплицитно, што је веома добро): неодређеним заменицама *неко/нешто* обележен је живи/неживи објекат: „*kad obožavaš nešto (nekoga), to mnogo voliš*“ (2011: 15); „*kad uživaš u nečemu, osećaš se veoma prijatno dok to radiš*“ (2011: 16; курзив наш, А. М.). Рекцијски модел наводи се употребом формула, на пример, за глагол *појити* формула је: V + ØАк, што значи да је допуна у облику беспредлошког акузатива (2011: 17).

Међутим, развој електронске лексикографије укинуо је потребу за уштедом простора – у том медију нема просторних ограничења типичних за папирна издања. Због тога се у савременим електронским речницима тежи експлицитном навођењу граматичких информација. Тако, на пример, *Macmillan Dictionary* (доступан на линку [Macmillan Dictionary | Free English Dictionary and Thesaurus](https://www.macmillan.com/dictionary)) не користи скраћенице већ целе

¹³ О пракси обележавања прелазности у српским једнојезичним речницима писали смо у два наврата (Марковић 2014: 79–81; Марковић 2017: 36–38).

речи и синтагме: *verb transitive, noun countable, adjective* и др. (приметно је да се наводе директни показатељи класа и поткласа речи).

Навођењу експлицитних граматичких информација прибегавају и неки речници који се издају у штампаном облику. Такав је случај с поменутиим *Активним речником руског језика*. Ј. Апријан, његов главни уредник, каже да је важно дати пуну информацију о врсти речи чак и у случајевима који су се у традиционалној лексикографији сматрале сувишним (на пример, сматрало се да није потребно навести да је реч о именици јер се то већ јасно зна с обзиром на постојање показатеља рода као именичке класификационе категорије) (Апријан 2010: 36).¹⁴

Осим што могу бити садржане у самим дефиницијама (то смо видели у поменутом речнику Б. Бабић, и у т. 2.1.1.1),¹⁵ имплицитне граматичке информације могу се пружити и навођењем примера који се могу опонашати као модели за изражавање (о томе в. у подтачки посвећеној примерима, 2.1.4).

2.1.2.1. Како одредити границу између речника и граматике (или колико граматике треба да уђе у речник за ученике)

О појму граматике инхерентне речнику писала је З. Тополињска (2002). Идеја ове ауторке јесте да у речнички опис треба да буде уткан граматички опис, и то такав који би се у експлицитној форми могао наћи у некој великој граматичкој датој језика (2002: 36–37). И Еткинсова и Рандел истичу да би сваки речник морао да се заснива на некој сопственој граматичкој схеми (Atkins & Rundell 2008: 218). Ови аутори издвајају следеће типове граматичких показатеља: показатеље врсте речи, показатеље условљене класом речи (на пример, бројивост код именица, компарација код придева) и показатеље конструкција (синтаксичких модела) (2008: 219–221).¹⁶

Ван дер Мер указује на озбиљне проблеме у речницима за ученике када је у питању представљање граматичких информација сложенијих од глаголских допуна и (не)бројивости. Он каже да се различити приступи срећу чак и у истом речнику (неки уредници по сваку цену избегавају граматичку терминологију, док неки други користе бројне стручне граматичке термине¹⁷) (2007: 180). Ван дер Мер сматра да приликом израде

¹⁴ О директним и индиректним показатељима в. Гортан-Премк (1980: 108–109); Марковић (2017: 36).

¹⁵ Неки корисници речника не знају добро граматичку, па се настоји да се информација пружи тако да буде јасна и њима. Рандел каже да деликатност описа треба подредити захтеву за разумљивошћу (2008: 234).

¹⁶ Кроз призму тих показатеља писали смо о граматичкој инхерентној описним речницима српског језика (Марковић 2017: 32–40).

¹⁷ Исту појаву запажамо и у српским описним речницима, што указује на универзалност и сложеност проблема.

речника за ученике треба водити рачуна о следећим питањима: треба до-
нети јасну одлуку о томе у којој мери користити стручну терминологију
(недоследност у речницима често је последица недовољне одређености);
пошто је немогуће да речник за ученике садржи комплетну граматику,
уредници би морали да одлуче о томе колико ће детаљно представљати
граматику, а с тим у вези, како ће информације које се дају бити
представљене – да ли уз минималну употребу терминологије и максимал-
но јасне дефиниције и примере, или ће се користити више терминологије
(уз подразумевани квалитет дефиниција и примера) (Van der Meer 2007:
180–181).

2.1.3. Колокације и фразеологија

Као и многи други истраживачи, и Хојбергер истиче да колокације,
због непредвидљивости, представљају главни изазов за оне који језик
уче (Heuberger 2016: 37). Познато је и то да се фразеологизми на стран-
ном језику уче посебно, као целовите јединице. Кауви каже да су прве
анализе енглеских колокација, направљене са свешћу о потребама оних
који уче енглески језик као страни, направили Палмер и Хорнби 1933.
године и да је та анализа показала у којој је мери свакодневно говорење
и писање сачињено од сталних израза (2000: 4).

Тако и Рандел истиче да је једна од популарнијих речи када је
област учења енглеског језика као страног у питању *комадање* (*chunking*).
Идеја је да се језик складишти, повлачи и процесуира у комадима, у
јединицама сачињеним од више речи, пре него низањем појединачних
речи у тренутку артикулације (2008: 223). Отуда се у речницима за уче-
нике посебна пажња поклања колокацијама, вишечланим лексичким
јединицама и фразеологизмима.

Колокације се у неким речницима за ученике наводе издвојено, у по-
себним боксовима, а некада су инкорпориране у дефиниције и примере.
Као што смо поменули у претходној подтачки (2.1.2), када корисник реч-
ника пронађе праву реч, треба да зна и како да је употреби правилно, не
само што се тиче граматичког модела већ и избора лексике која улази у те
моделе, како би оно што изговори/напише звучало природно (кориснику
речника треба олакшати да пронађе придеве с којима су колоциране име-
нице, именице у функцији објекта с којима су колоцирани глаголи и др.).

Тако Б. Бабић у речнику глагола даје лексичке колокације наводећи
лексеме које се с појединим глаголима могу комбиновати или непосред-
но у дефиницији („ako si ispevao *pesmu*, stvorio si je, napisao si je“; „ako si
namestio *stan* (*sobu, kuću*), doneo si nameštaj koji ti je potreban da bi u njemu
mogao živeti“) или прецизирањем неодређене заменице из дефиниције
у загради („kada definišeš *nešto* (*reč, izraz, pojam*), objašnjavaš njegovo
značenje“) (2011: 16; курзив је наш, А. М.).

Што се фразеологизама тиче, проблем с којим се речници (и то не само речници за ученике) срећу јесте и тај под којом их речју из њиховог састава навести. Пракса је таква да се обично наводе под пунозначним речима, и то под оним компонентама које су сталне, а не и под онима које су варијабилне (Vogaards 1996: 286). Богардс, међутим, примећује и то да је некада за ученике корисно да могу да пронађу фразеологизам (или бар упућивање на његов стандардни или најчешћи облик) и под тим променљивим компонентама, јер је врло вероватно да им неће бити познат стандардни облик, па самим тим неће моћи да пронађу његово значење (1996: 286).

2.1.4. Примери

Примери у речницима за ученике имају више улога: треба да олакшају разумевање одреднице, али и да послуже као модели за изражавање на страном језику. У том смислу, као што смо поменули, примери служе и за пружање имплицитних граматичких информација, будући да се у њих могу уградити модели (како граматички, тако и лексички).

Кауви истиче да су важност примера у речницима за ученике увидели још Палмер, Хорнби и Вест. Палмер је био нарочито заинтересован за примере који показују лексичке и граматичке контексте у којима се речи типично појављују. Према Каувијевом сведочењу, користио је примере који се не би могли назвати примерима у правом смислу речи, већ симплификацијама и апстракцијама, које је називао *оквирним примерима* (*skeleton-type examples*) (нпр. придев *used to* илустрован је примерима: *to be used to something or somebody, to get used to something or somebody*). Хорнби је затим осмислио мање апстрактан тип примера, тзв. *оквирне реченичне примере* (*skeleton clause examples*) (нпр. *to cut a figure in a stone*), такође довољно поједностављене да могу да послуже као добар модел за опонашање и проширење (Cowie 2000: 5).

Франкенберг-Гарсија сматра да у примерима за декодирање треба да постоје назнаке у контексту које упућују на значење одредничке речи, како би се олакшало разумевање. Она наводи пример с таквом знакомом за глагол *to dwindle* (*смањивати се*), *свесити се* (*на*): *The chances of getting back any of the money had **dwindled** to just about nothing*, и каже да *to just about nothing* указује на то да новца има мање (Frankenberg-Garcia 2012: 281).¹⁸

У свом истраживању начина на који се примери користе, Франкенберг-Гарсија је дошла до неколико веома важних закључака. Уколико простор није проблем у речнику (а у савременим електронским реч-

¹⁸ Ауторка је на основу свог истраживања закључила да је много теже наћи добар пример за разумевање, са довољно контекстуалних назнака, него за енкодирање (2012: 281).

ницима питање простора се не поставља), савет је да се да већи број примера како би се могле изводити генерализације. За нискофреквентне речи треба ставити примере згодне за декодирање, будући да их ученици највероватније гледају само због разумевања. За разлику од тога, високофреквентне речи морају бити илустроване примерима за енкодирање, јер то су речи које ће ученици користити у свакодневној комуникацији (Frankenberg-Garcia 2012: 290).

Богардс каже да примери за продукцију треба да оживе мање или више апстрактну информацију која се пружа дефиницијама и/или граматичким кодовима, да је таква информација посебно важна када су у питању глаголи и да праве реченице показују како се структурни костур оживљава. Како би пример могао да послужи као добар модел за опонашање, не би требало да буде превише дуг и да садржи мање фреквентне речи и лична имена. Овај аутор с правом примећује да не би требало нагомилавати функције појединих примера – пример који треба да илуструје граматички модел не мора да се користи и за илустровање колокација и идиома, објашњавање значења одреднице и сл. Таква акумулација функција умањује корисност сваке од њих (1996: 309–310). Уз то, Богардс се с правом пита због чега се у речницима за ученике ограничава само језик дефиниција, али не и језик примера (1996: 298).

2.1.5. Напомене о употреби

У речницима за ученике, као и у описним речницима, важно је пружити информације о употреби неке лексичке јединице: о томе да ли је временски или територијално ограничена, о њеној фреквентности, припадности терминолошком фонду, функционалном стилу, о говорниковом ставу и др. Информације овог типа могу да олакшају разумевање, али и изражавање.

Рандел примећује да илокутивна снага неког исказа није увек лако уочљива и да се готово сваки похвалан коментар може употребити иронично (нпр. *То је дивно!*). Зато сматра да се таква ознака може ставити код израза који се регуларно користе као иронични, док у другим случајевима треба дати експлицитна објашњења у форми реченице, и наводи пример: “If you describe something that someone has said as pearls of wisdom, you mean that it sounds very wise or helpful. People usually use this expression in a way that shows that, in fact, they mean the opposite of what they are saying“ (Rundell 2008: 240–241). Рандел указује и на то да је важно не само назначити синтаксички модел и колокације већ и који су то типични контексти у којима се нека реч јавља, као и селекционе рестрикције. Он наводи пример глагола *adjudicate* ‘пресудити’, за који је важно напоменути који тип људи пресуђује и шта пресуђују (2008: 227).

2.1.6. Приступ подацима

Хојбергер истиче да је за референтну литературу важан добро осмишљен приступ подацима. Речници за ученике праве се тако да буду корисни и за декодирање и за енкодирање, што лексикографима намеће збуњујуће захтеве. Речници за енкодирање требало би да буду организовани семантички, ономасиолошки, пре него алфабетски, па се због тога користе нека додатна обележја (упућивања, испоређења) која омогућују да се пронађу непознате речи кад се крене од познатих. Богардс истиче да је најпроблематичнији аспект употребе једнојезичних речника доступност непознатих речи. За разлику од случаја у ком је циљ разумевање, када корисника треба водити од непознатих елемената ка познатима, за изражавање је потребно кренути од познатих речи, како би се пронашле речи или изрази који су нови за корисника (Heuberger 1996: 280). Кориснику је потребно помоћи и у избору између сличних могућности (на пример, блискозначница).

Како би се олакшало кретање кроз речнички чланак и брже долазило до жељене информације, у речнике за ученике уведене су неке иновације. Тако неки речници користе, пре дефиниције, одређене ознаке (Богардс их уопштено назива асоцијативним апроксимацијама значења (Bogaards 1996: 288)). Оне се у речницима називају различито (*sign posts*, *guide words* и др.). На пример, испред дефиниција појединих значења глагола *to run* у *Macmillan Dictionary* стоје следеће оузнаке: *move quickly with legs*; *control/organize*; *machine: work*; *liquid: flow*; *continue to be shown etc*; *vehicle: travel* и др. Како видимо, те ознаке некад су скраћене дефиниције, некада синоними, а некада се у њима наводе контекстуалне или колокационе назнаке (нпр. податак о домену из ког реч потиче или податак о селекционим рестрикцијама и сл.) (више о томе в. Atkins & Rundell 2008: 204). У дужим речничким чланцима ове ознаке дају се у низу, у виду такозваног менија, на почетку чланка. Нешто слично менију налазимо у *Активном речнику руског језика*, под називом *синојсис*.

3. Уместо закључка: ка речнику српског језика за стране ученике

На основу свега што је урађено у области подучавања српског као страног језика и постојећих речника и уџбеника који се у тој настави користе, као и на основу искустава добијених анализом речника за ученике страних језика (претежно енглеског), сабраних у металексикографским радовима, требало би осмислити савремени речник српског језика за стране ученике општег типа и покренути посао на његовој изради.

За тај посао у овом тренутку постоји добра основа која се може надоградити, пошто је утврђен лексички и граматички минимум за српски

језик као страни. Према том минимуму, речник би имао од 2.000 до 2.500 лексема (речник Ј. Дражић садржи 2.700 одредница (2008: 46), а речник В. Крајишник 1925 (2016: 11). Најпре би се могла одредити мера поклапања у утврђивању лексичког минимума.¹⁹

Као добра основа за стил дефиниција могу да послуже речник глагола (Бабић 2011) и *Школски речник* (Јосић & Васић 1988–1989). Што се вокабулара дозвољеног у дефиницијама тиче, и он је одређен задатим лексичким минимумом.²⁰ Мислимо да је веома добар принцип навођења рестриктивних селекција у самој дефиницији: „ако је *tečnost* provrela, počela је да *vri – zagrejala se do temperature od 100 stepeni Celzijusa...*“ (Бабић 2011: 16; курзив је наш, А. М.).

Што се граматичких информација у речнику српског језика за стране ученике тиче, јасно је да су оне условљене појединим врстама речи. Следећи искуства у изради сличних речника у свету, сматрамо да је добро навести граматичке показатеље код свих врста речи²¹ (у папирном издању у форми скраћеница, у електронском користећи пуне речи). За неке класе речи важно је навести и показатеље везане за супкатегоризацију (нпр. за прелазност код глагола, која се у описним речницима махом не обележава експлицитно). Затим, за основне класе речи (именице, придеве, глаголе и прилоге) важно је пописати и навести синтаксичке конструкције у којима се нека (суб)лексема јавља (више о томе у раду Марковић 2017).

Примери употребе наведени у речнику глагола Б. Бабић дају се посебно за сваки рекцијски модел који се наводи, што је добро, јер такви примери заиста олакшавају изражавање на страном језику и повећавају употребљивост рекцијске формуле која се наводи (исти принцип требало би применити и за именичке и придевске допуне код именичких и придевских одредница).

Јасно је да су тип и обим граматичких података у речнику свакако условљени и типом језика чији се речник израђује. С обзиром на то да српски језик има развијену флексију и да она ученицима српског као страног језика често задаје проблеме, о томе је потребно посебно водити рачуна приликом израде речника.²²

¹⁹ Сличан приступ видимо и код Б. Бабић, која такође примећује да су једнојезични речници енглеског и немачког приређени за напредни ниво, док се сама определила за речник намењен ученицима почетног и средњег нивоа (2011: 498).

²⁰ О томе да су макар минимална одступања од задатог вокабулара неопходна сведоче многи (мета)лексикографи; в. нпр. шта о томе каже Б. Бабић (2011: 518).

²¹ Чак и код оних које се у описним речницима српског језика као матерњег индиректно одређују.

²² С. Марјановић примећује да подаци о флексији нису довољно заступљени у српским речницима, једнојезичним и двојезичним, иако би се очекивало супротно, с обзиром на сложеност флексије у нашем језику. Овај аутор истиче важну чињеницу да је

Што се самих илустративних примера тиче, сматрамо да је избор примера који би били прилагођени потребама разумевања и говорења посебан изазов.²³ Уз то, значења неких врста речи често су условљена контекстом који је шири од реченичног (нпр. везници, речце), па је за илустрацију појединих семантичких реализација потребан и шири контекст.²⁴ Тога је била свесна Б. Бабић, па је једну употребу глагола *дочека-ићи* илустровала на тај начин: „(Menjao je boju kose, frizuru, šminku... →²⁵) Тако је доčekao крај осамдесетих“ (2011: 22).

С обзиром на то да је глагол у функцији предиката основни реченични конституент, сматрамо да је израдом речника глагола и конјугацијског речника обављен велики део посла. Савремена лексикографија у дигиталном окружењу подразумева уједначен опис у различитим језичким ресурсима (граматикама, речницима, разним апликацијама) и њихово интегрисање, па би уједначавање описа у постојећим приручницима и њихово повезивање био и корак усмерен ка дигитализацији и изради електронског речника, као и ка модернизацији описа српског језика.

Израда речника српског језика за стране ученике била би корисна из више разлога. У њему би примену могла да нађу досад прикупљена знања у области изучавања српског као страног језика, као и у металексикографији, а с друге стране, израда таквог речника покренула би додатна теоријска и практична питања на која би се морало брзо одговарати.

Та питања била би значајна и за једнојезичне речнике српског језика као матерњег, који би се сигурно могли учинити још бољим (у области дефинисања, истицања граматичких модела, пажљивијег одабира примера, колокација, увођења менија за дуге одреднице, графички привлачнијег организовања речничког чланка и сл.).

Електронски речник пружа додатне могућности (на пример, прилагање звучног записа изговора, што олакшава учење језика, богатији избор примера, боље и лакше повезивање и претраживање и др.). Израда таквог речника мобилисала би постојеће снаге (морфологе, синтаксичаре, лексикологе, лексикографе, информатичаре, професоре страних

српска лексикографија „окренута само матерњим говорницима српскога језика, којима су подаци о глаголској флексији у српском језику излишни. Флексији, стога, није посвећено довољно пажње ни у лексикографској теорији ни у пракси“ (2016: 263).

²³ Избор добрих примера у савременој лексикографији јесте посао који се обавља аутоматски (Kilgarriff *et al.* 2008); прве кораке у том смеру направили смо и за српски језик (Stanković *et al.* 2019).

²⁴ Чињеницу да није могуће дефинисати значење неке речце без узимања у обзир претходног контекста помињемо у свом раду Марковић (2011: 564).

²⁵ У самом речнику коришћен је као симбол испружен кажипрст на руци, усмерен улево или удесно, у зависности од контекста.

језика и српског као страног) на заједничком послу. Електронски речник за стране ученике могао би да се направи и у форми мобилне апликације, што би га учинило конкурентним.

Списак литературе

- Апресјан, В. Ју., Ју. Д. Апресјан, Е. Э. Бабаева, О. Ју. Богуславскаја, И. В. Галактионова, М. Ја. Гловинскаја, Б. Л. Иомдин, Т. В. Крылова, И. Б. Левонтина, А. В. Птенцова, А. А. В. Санников, Е. В. Урысон. *Перспективни речник руског језика*. Ју. Д. Апресјан (ред.). Москва: Језици славјанских култура, 2010.
- Апресјан, Ју. Д. „Об активном словаре руског језика“. У: Апресјан, В. Ју., Ју. Д. Апресјан, Е. Э. Бабаева, О. Ју. Богуславскаја, И. В. Галактионова, М. Ја. Гловинскаја, Б. Л. Иомдин, Т. В. Крылова, И. Б. Левонтина, А. А. Лопухина, А. В. Птенцова, А. В. Санников, Е. В. Урысон. *Активни речник руског језика*. Ју. Д. Апресјан (ред.). Москва: Језици славјанских култура, 2014, 5–36.
- Бабић, Биљана. „Морфолошко-синтаксички минимални речник глагола у настави српског језика као страног/другог и као матерњег“. *Методички видици* 10 (2019): 33–58.
- Дешић, Милорад. „Школски рјечници српскохрватског језика“. *Гласник одјељења умјетности ЦАНУ* 7 (1987): 159–163.
- Драгићевић, Рајна. *Лексикологија српског језика*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- Крајишник, Весна. *Лексички јерисјуи српском као страном језику*. Београд: Филолошки факултет, 2016.
- Маринковић, Небојша. *Грамајички минимум српског као страног језика*. Необјављена докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2016.
- Марјановић, Саша П. „Глаголска флексија у речницима. О рецепцијским и продукцијским потребама страних корисника“. У: Весна Крајишник (ур.). *Српски као страни језик у теорији и пракси III*. Београд: Филолошки факултет – Центар за српски као страни језик, 2016, 261–277.
- Марковић, Александра. „Речца јак у српском језику“. *Српски језик XVI* (2011): 559–578.
- Марковић, Александра. „Граматику у српским речницима“. У: Рајна Драгићевић (ур.). *Савремена српска лексикографија у теорији и пракси*. Београд: Филолошки факултет Универзитета у Београду, 2014, 69–91.
- Марковић, Александра. „Однос граматике и речника – граматика инхерентна описним речницима српског језика“. *Наш језик XLVIII/1–2* (2017): 27–43.
- Марковић, Александра. „Активни речник руског језика (Том 1, А–Б, В. Ју. Апресјан *et al.*; Отв. ред. Ју. Д. Апресјан, Москва: Језици славјанској култури, 2014. – 408 стр.; Том 2, В–Г, В. Ју. Апресјан *et al.*; Отв. ред. Ју. Д. Апресјан, Москва: Језици славјанској култури, 2014. – 736 стр.“, *Јужнословенски филолог LXXII/1* (2018): 164–170.
- Николић, Мирослав. У: *Речник српског језика* (ур.). Нови Сад: Матица српска, 2007, 7–10.
- Оташевић, Ђорђе Р. „Школски речници српског језика“. У: Стана Ристић, Ивана Лазич Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексикологија и лексикографија у светлу савремених јерисјуи*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 289–304.

- Петровић, Владислава. „Рекцијски речник као школски приручник“. *Гласник одјељења умјетности ЦАНУ* (1987): 165–173.
- Петровић, Владислава, Коста Дудић. *Речник глагола са грамађичким и лексичким дојунама*. Београд – Нови Сад: Завод за уџбенике и наставна средства – Завод за издавање уџбеника, 1989.
- Прћић, Твртко. „Какав нам општи речник српског језика највише треба“. У: Стана Ристић, Ивана Лазић Коњик, Ненад Ивановић (ур.). *Лексикологија и лексикографија у свјетлу савремених њисајуа*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2016, 87–117.
- Тополинска, Зузана. „Шта тражим у речнику?“ У: *Дескриптивна лексикографија стандардног језика и њене теоријске основе*. Нови Сад – Београд: САНУ – Матица српска – Институт за српски језик САНУ, 2002, 33–37.

*

- Atkins, B. T. S., Michael Rundell. *The Oxford Guide to Practical Lexicography*. Oxford University Press, 2008.
- Babić, Biljana. *Naučimo srpski 1 i 2 – Rečnik glagola*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2011.
- Bogaards, Paul. „Dictionaries for Learners of English“. *International Journal of Lexicography* 9/4 (1996): 277–320.
- Cowie, Anthony Philip. „The EFL Dictionary Pioneers and their Legacies“. *Kennerman Dictionary News* 8 (2000): 1–6.
- Dražić, Jasmina. *Minimalne leksičke i gramatičke strukture u srpskom kao stranom jeziku*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2008.
- Frankenberg-Garcia, Ana. „Learners’ Use of Corpus Examples“. *International Journal of Lexicography* 25/3 (2012): 273–296.
- Hartmann, Reinhard Rudolf Carl. „The Dictionary as an Aid to Foreign-Language Teaching“. In: Hausmann, Franz Josef, Oskar Reichmann, Herbert Ernst Wiegand, and Ladislav Zgusta (eds). *Wörterbücher/Dictionaries/Dictionnaires. Ein internationales Handbuch zur Lexicographie/An International Encyclopedia of Lexicography/Encyclopédie internationale de lexicographie*. Berlin: de Gruyter, 1989–1991.
- Heuberger, Reinhard. „Learners’ Dictionaries: History and Development; Current Issues“. In: Philip Derkin (ed.). *The Oxford Handbook of Lexicography*. OUP, 2016, 25–43.
- Jocić, Mirjana, Vera Vasić. *Školski rečnik standardnog srpskohrvatskog/hrvatsko-srpskog jezika*. Knj. I–II. Novi Sad: Zavod za izdavanje udžbenika – Institut za južnoslovenske jezike fakulteta u Novom Sadu. 1988–1989.
- Kilgariff, A., M. Husák, K. McAdam, M. Rundell, & P. Rychlý. „GDEX: Automatically Finding Good Dictionary Examples in a Corpus“. In E. Bernal & J. DeCesaris (eds.) *Proceedings of the XIII EURALEX International Congress, EURALEX 2008*. Barcelona: Universitat Pompeu Fabra, pp. 425–432.
- Macmillan Dictionary. *Macmillan Dictionary | Free English Dictionary and Thesaurus*. Приступљено 20. 10. 2020.
- Marjanović, Saša, Nikola Radosavljević. *Srpski glagoli: Konjugacijski rečnik glagola srpskoga jezika*. Beograd: Klett, 2019 (Beograd: Cicero).
- Prčić, Tvrтко. *Ka savremenim srpskim rečnicima*. [Prvo, elektronsko, izdanje.] Novi Sad: Filozofski fakultet, 2018. <http://digitalna.ff.uns.ac.rs/sites/default/files/db/books/978-86-6065-454-2.pdf>. Приступљено 28. 10. 2020.

- Rundell, Michael. „Recent Trends in English Pedagogical Lexicography“. In: Thierry Fontenelle (ed). *Practical Lexicography. A Reader*. Oxford University Press, 2008, 221–243.
- Stanković, Ranka, Branislava Šandrih, Rada Stijović, Cvetana Krstev, Duško Vitas, Aleksandra Marković, „SASA Dictionary as the Gold Standard for Good Dictionary Examples for Serbian“. In: Iztok Kosem et al. (eds.) *Electronic lexicography in the 21st century. Smart lexicography. Proceedings of the eLex 2019 conference*. Brno: Lexical computing CZ s.r.o., 248–269.
- Tarp, Sven. „Pedagogical Lexicography: Towards a New and Strict Typology Corresponding to the Present State-of-the-Art“. *Lexicos* 21(1) (2011): 217–231.
- Van der Meer, Geert. „The learner’s dictionaries and grammar. A comparison“. In: Henrik Gottlieb and J. E. Mogensen (ed.). *Dictionary Visions, Research and Practice*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007, 165–181.

Aleksandra M. Marković

ON LEARNERS’ DICTIONARIES AS A UNIQUE LEXICOGRAPHIC TYPE

S u m m a r y

Learners’ dictionaries as a unique category, as well as a need for building this type of dictionaries, were recognized in the early years of the twentieth century in English lexicography. Building learners’ dictionaries led to important insights into the users’ needs, which resulted in significant improvements, not only in the mentioned field, but also in the other types of dictionaries. In Serbian lexicography there are only a few dictionaries designed specially with foreign learners in mind, and these dictionaries are of a specialized type (a conjugation dictionary, as well as a dictionary of verbs). The author recognizes the need for making a general-purpose Serbian learners’ dictionary, in print and electronic format (or/and an application for a mobile device).

The paper also presents the major features of learners’ dictionaries, since they were not dealt with in Serbian metalexigraphic papers. The author thinks that those features could be useful for the improvements in the monolingual descriptive lexicography, as well.

Keywords: learners’ dictionaries, monolingual lexicography, metalexigraphic, Serbian as a foreign language.